

BİR DEVLETİN ANATOMİSİ

ABD ve Başkanlık Sistemi

Faruk UYSAL

HECE

inceleme

Faruk Uysal: 14 Haziran 1956'da Antalya'nın Korkuteli ilçesi Avdan köyünde doğdu. İlkokulu köyünde, ortaokulu Korkuteli'nde ve liseyi Antalya'da okudu. Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümünü bitirdi. ABD'de Western Illinois University'de ekonomi dalında yüksek lisans yaptı. Değişik kamu kurumlarında denetim elemanı olarak çalıştı, idari görevlerde bulundu. Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te iki yıl görev yaptı.

Şiir ve yazı hayatına üniversite yıllarında başlayan Uysal, *Kıyam* dergisinin kurucularındandır. Şiir, yazı ve çevirilerini, *Kıyam*, *Mavera*, *Aylık Dergi*, *Kayıtlar*, *Yedi İklim*, *Dergâb*, *Hece* ve *Edebiyat Ortamı* dergilerinde yayımladı. Yazılarında zaman zaman Korkut Soylu müstearını kullandı. Yayımlanmış kitapları şunlardır:

Beyaz Yürüyüş, Şiir, Beyan Yayınları, 1998.

Kayıp Konuşmacı, Şiir, Hece Yayınları, 2000.

Seçilmiş 100 Şiir, Edward Estlin Cummings'ten çeviri, Perşembe Kitapları, 2001.

Taşkent Defteri, Günlük, Cümle Yayınları, 2016.

BİR DEVLETİN ANATOMİSİ

ABD ve Başkanlık Sistemi

FARUK UYSAL

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 416
İnceleme

Birinci Basım: Ağustos 2016
© Hece Yayınları

Kapak Tasarımı ve Teknik Hazırlık: Sarakusta

“Makaleler alfabetik sıraya göre yerleştirilmiştir.”

Baskı: Dumat Ofset Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
www.dumat.com.tr

ISBN: 978-605-9556-15-6

HECE YAYINLARI
Konur Sokak No: 39/1-2 Kızılay/Ankara
Yazışma: P.K. 79 Yenışehir/Ankara
Telefon: (0 312) 419 69 13
Fax: (0 312) 419 69 14
www.hece.com.tr
e-posta: hece@hece.com.tr

İÇİNDEKİLER

Sunuş / 7

Birinci Bölüm-ABD'nin Temelleri / 11

1. Geleceğe Şekil Veren Kökler / 13
2. Anayasa Yapımının Gerçekleştiği Şartlar / 16
3. Anayasanın Hazırlanması ve Onaylanması / 22
4. En Üstün Kanun Olarak Anayasa / 28
5. Yeni Federal Devletin Hedef ve Başarıları / 34

İkinci Bölüm-ABD'de Demokrasi / 41

1. Halkın Düşünsel Referansları / 43
2. Halkın Egemenliği / 46
3. Demokratik Süreç / 47
4. Vatandaşların Sorumlulukları / 49
5. Vatandaşlığın Gereklere / 51
6. Siyasi Partiler / 52
7. Seçmenlerin Bilgilenmesi / 54
8. Seçim Sistemi / 55
9. Seçim Çalışmalarının Finansmanı / 60
10. Kendi Kendine Yönetimin Ölçütü / 62

Üçüncü Bölüm-Başkanlık Sistemi

- ve Yürütme Organı / 65
1. Başkanlık Sistemi / 67
 2. Başkanlık Sisteminin Güçlü Yanları / 69
 3. Başkanlık Sisteminin Zayıf Yanları / 70
 4. Amerikan Başkanlık Sistemi / 71
 5. Başkanlığa Ait Yetkiler / 74
 6. Denetim ve Denge Mekanizmaları / 76
 7. Yürütmeye İlişkin Bölümler (Bakanlıklar) / 81
 8. Bağımsız Daireler / 93

Dördüncü Bölüm-Yasama Organı / 99

1. İki Meclisli Kongre / 101
2. Kongre Üyelerinin Özellikleri / 102

3. Temsilciler Meclisi ve Senatonun Yetkileri /	104
4. Kongrenin Yönetimi /	107
5. Kanun Yapım Süreci /	109
6. Kongrenin Soruşturma Yetkisi /	112
Beşinci Bölüm-Yargı Organı /	115
1. Federal Mahkeme Sistemi /	117
2. Yüce Mahkeme /	121
3. Temyiz Mahkemeleri ve Bölge Mahkemeleri /	123
4. Özel Mahkemeler /	124
Altıncı Bölüm-Federalizm /	127
1. Üniter ve Federal Devlet Sistemleri /	129
2. Federalizm ve Başkanlık Sistemi /	131
3. Çok Devletli Ülke /	133
Yedinci Bölüm-Kamu Finansmanı /	155
1. Bütçe /	157
2. Federal Devletin Gelir Kaynakları /	169
3. Eyalet Gelirleri /	170
4. Yerel Yönetim Gelirleri /	171
5. Vergilendirme ve Demokrasi Arasındaki İlişki /	172
Kaynakça /	174

SUNUŞ

Bu kitabın hikâyesi ta 1995 yılına kadar uzanıyor. ABD’de mas-tır yaptığım üniversitenin kütüphanesinde, İngilizcemi geliştirmek üzere okuyacak bir şeyler ararken, şimdi kim olduğunu hatırlayama-dığım biri, ABD Anayasası’nı okumamı tavsiye etmişti. Anayasa’nın çok sade ve anlaşılır bir dili olduğunu, anlayabileceğimi söylemişti. İlginç değil mi? Oysa biz hukuki metinlerin ağıdalı bir dille yazıldığını biliriz. Okudum ABD Anayasa’sını. Türkçeye tercüme de ettim. Orada iken zamanla Amerikan devlet yapısı üzerine başka okumala-rım da oldu. Okuduklarımı, duyduklarımı ve gözlemlerimi bir yere kaydettim. Türkiye’ye döndüm. Yıllar geçti. Başkanlık sistemi, bir şekilde Türkiye’nin kapısını araladı ve gündeme girmeyi başardı. Bu arada bir yazı kaleme almak için, Amerika’da kaydettiğim notlara ihtiyaç duydum. Ama maalesef günlerce aramama rağmen bir türlü bulamadım. Tabi istediğim yazıyı da yazamadım.

Geçen nisan ayında kitaplarımın arasında bir CD buldum. Bu, benim Amerika’da iken kaydettiğim ve yıllar önce arayıp da bula-madığım CD idi. Aradan tamı tamına 20 yıl geçmişti. Bu sürede bilgisayar teknolojisi çağ atlamıştı. CD’yi bulmak bir işe yaramı-yordu. Programlar, yazılımlar, bilgisayarlar değişmişti. CD’yi açıp okumak mümkün değildi. Bir tavsiye ile eski bilgisayar kayıtlarını günümüz bilgisayar programlarına çeviren bir programcı buldum. Adam CD’yi kurtardı; kayıtlı bilgileri bugünkü bilgisayar ortamına

aktarmayı başardı. Doğrusu ne kadar sevindiğimi anlatamam. Allah gariban kulunu sevindirmek istediğinde, önce eşeğini kaybettirir, sonra da buldururmuş. Benimki de böyle bir şey oldu. Anılarıma kavuştum. İnsanın anılarına kavuşması az şey mi?

Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmeden önce, orada yanlısların her ülkeden daha fazla olduğu düşüncesi hâkimdi bende. Örneğin, halkın büyük bir çoğunluğunun kapitalizmin insafsız pençesi altında inerken, mutlu bir azınlığın ülkeye tamamen egemen olduğu; had safhaya varmış uyuşturucu kullanımının ve cinsel sapıklığın ülkeyi bugün yarın bir yıkılışın içine sürükleyeceği; inançsızlığın ruhlarda açtığı yaralarla insanların merhamet ve şefkat gibi duygulardan tamamen yoksun olduğu gibi düşüncelere sahiptim.

Orada bulunduğum sırada sayısız farklılık, birçok yabancı gibi benim de dikkatimi çekti. Örneğin insanların daha çok tüketmeleri, yolların daha geniş ve araçların daha büyük olması gibi... Bu farklılıkların benim için fazla bir önemi yoktu. Ama insanların daha güler yüzlü olmaları dikkate değer bir farklılıktı. Evet, niçin bu insanlar benim insanlarımdan daha mutlular? Daha çok tükettikleri için mi? Yoksa derinlerde yatan başka nedenler var da bu nedenler dolayısıyla mı daha çok üretip daha çok tüketiyorlar?

Birleşik Devletler, yer altı ve yer üstü kaynakları bakımından, dünyanın en zengin ülkelerinden biri. Sürekli diğer ülkelerden göç alıyor, dolayısıyla insan kaynakları bakımından da zengin bir ülke. Ama benim bu ülkede gördüğüm en önemli zenginlik nedeni, fırsat eşitliği. Birleşik Devletler, benim ülkemle kıyaslanamayacak kadar fırsat eşitliğinin sağlandığı bir ülke. Daha önceleri de fırsat eşitliğinin önemli olduğunun farkındaydım. Fakat bu ülkede fırsat eşitliğinin toplum üzerindeki, harekete geçirici büyük gücüne tanık oldum.

Eğer fırsat eşitliğinin toplumların geleceği olduğuna insanımızı ikna edebilirsek, toplumsal mutluluğumuzun temeli atılmış olacaktır. Öyle inanıyorum ki fırsat eşitliğinin sağlanması uğrunda çaba harcamak, ilahi rızayı kazanmak anlamına da geliyor. Allah insanları doğuştan farklı yeteneklerle donatıyor. Kim iddia edebilir ki sayısı

belirli bir grup egemenin geniş halk kitlelerinden daha yetenekli olduğunu! Öyleyse hiçbir kaprise kapılmaksızın geniş halk kitlelerine bilim, sanat, ticaret, spor, her türlü üretim ve özellikle ülke yönetiminde fırsat eşitliği sağlanması, yaratılış gerçeğinin yakalanması demektir. İşte o zaman insanlar, içine bir miktar büyü katılmış kavramların değil, kendi gerçek menfaatlerinin peşinde koşacaklardır. Nimetlerden yararlanabilmek için yurttaşlığın gereğini yerine getirecekler, kanun yapıcılara ve her düzey yöneticilere hissi olarak değil, ikna ve tatmin oldukları için bağlılık duyacaklardır.

Diyebilirim ki Amerika'da, Amerika'dan daha fazlasını gördüm: Bir gün tez hocam, tezimdeki Türkiye ile ilgili ihracat ve ithalat rakamları arasındaki farka bakarak, Türkiye'de kumarhaneler yaygın mı diye sorduğunda şaşırılmışım. Televizyon haberlerinde, ülkem insanların ellerindeki fotoğraftan güç alırcasına protesto yürüyüşü yaptıklarını gördüm. Benzer şekilde İranlıların Humeyni, Iraklıların Saddam ve Suriyelilerin Esad fotoğrafları ile yaptıkları yürüyüşleri izledim. Dahası, Çin, Hindistan, Endonezya, Malezya, Japonya, Kore, Suudi Arabistan, Güney Amerika ülkeleri oradaydı. Üniversitelerde bu ülkelerden önemli sayıda öğrenci ve öğretim elemanı vardı. Dolayısıyla dünyanın birçok ülkesi hakkında gerek doğrudan, gerekse kütüphaneler vasıtasıyla bilgi edinmek çok kolaydı.

Orada bir konuk olarak bulunuyordum. Gerek misafirle ev sahibi, gerekse misafirler arasındaki ilişkilerde nezaket hâkimdir. İnsanlar birbirini anlama çabası içindedir. Bir daha birbirlerini görmeyecek insanlar konuşurken rahattır. Bu manada Suudi Arabistanlı, Mısırlı, Endonezyalı, Malezyalı ve Suriyeli dostlarımdan beni şaşırtan birçok şey duydum ve öğrendim. Bunları burada aktarmak hem bu çalışmanın sınırları dışına çıkar hem de hüsnükabul göreceğinden emin değilim. Amerika'da gördüklerimi tam olarak aksettirebildiğimi ve Amerika'yı tam olarak özümlediğimi de iddia etmiyorum.

Bu kitabı belli bir görüşü savunmak amacıyla yazmadım. Niyetim, yüz yılı aşan demokratikleşme, insan hakları ve özellikle 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'dan bu yana ülke gündeminin en önemli konusu hâlini alan başkanlık sistemi tartışmalarına bir kat-

kıda bulunmak. Başkanlık sistemi tartışmalarında, sistemin ortaya çıktığı ve dünyada en başarılı şekilde uygulandığı ülke olması bakımından, Birleşik Devletler örneğinin iyi bilinmesinin, ayrı bir önemi olduğu kanısındayım.

Şunu da söylemeliyim ki okuyucu bu kitapta, Amerikan başkanlık sisteminden öte, bir devletin temellerini, yapısını, organlarını ve organların işleyişini, halkın inanç ve düşünce referanslarını, siyasi partileri, seçim sistemini, federal yapıyı, kamu finansman kaynaklarını, tam ifadesiyle bir devletin anatomisini bulacak.

Okuyucuyu kitapla baş başa bırakmadan önce, kitabı okuyup yasama terimleri açısından katkıda bulunan meslektaşım Ahmet Yüksel'e, kitaba isim veren Muhsin Mete ağabeye ve teşvikleri için değerli yayıncım Ömer Faruk Ergezen Beyefendi'ye teşekkür ediyorum.

Faruk Uysal
Aralık 2016, Ankara

Birinci Bölüm
ABD'NİN TEMELLERİ

1. GELECEĞE ŞEKİL VEREN KÖKLER

Massachusetts eyaletinin Plymouth kentine gidenler görmüştür; deniz kenarında etrafı sütunlardan oluşan, üstü kapalı bir anıtın içinde, üzerine 1620 rakamı kazınmış bir kaya parçası vardır. Plymouth Rock (Plymouth Kayası) adı verilen bu kaya, Amerikalıların Pilgrimlar (Hacılar) ya da Pilgrim Atalar olarak adlandırdıkları bir grup İngiliz'in yaklaşık 400 yıl önce kıyıya ayak bastığı düşünülen yeri işaret etmektedir.

Pilgrimlar, aslında Amerika Kıtası'na gelen ilk İngiliz göçmenler değildir. İlk İngiliz göçmen grubu, 1607'de Virginia'ya gelmiş ve ilk İngiliz kolonisi burada oluşmuştur. Bu göçmen grubu, servetin altın ve gümüş madenleri olduğuna inanan, genellikle fakir ve bir o kadar da hırslı altın arayıcılarıdır. Koloninin esnaf ve çiftçilikle meşgul olan sakinleri ise daha sonraki göç dalgalarıyla gelmişlerdir (Tocqueville, 1994:34).

Plymouth dolaylarına yerleşen Pilgrimların özelliği ise kendi aralarında bir toplum oluşturmak istediklerini ve bu toplumun kanunlarına boyun eğeceklerini gösteren, adı Mayflower Compact (Mayflower Akdi)¹ olarak bilinen bir metni imza altına almış olmalarıdır. Bu metin, yaklaşık 160 yıl sonra kaleme alınacak olan Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nın habercisi gibidir:

¹ Mayflower Akdi adını, ilk Pilgrimları Amerika'ya getiren geminin adı olan Mayflower'dan almıştır.

Tanrı'nın adıyla. Âmin. Biz aşağıda isimleri yazılan, haşyetli hükümdar Kral James'ın sadık tebaaları, Tanrı'nın rızası, Hristiyan dininin ilerlemesi ve Kralımızla, ülkemizin şerefi için Virginia'nın kuzey kesiminde bir koloni kurmak amacıyla bu seyahate teşebbüs etmiş bulunuyoruz. Tanrı'nın huzurunda ve birbirimizin önünde yukarıda belirttiğimiz hedefleri gerçekleştirmek ve düzenimizi mükemmelleştirip, muhafaza etmek için bir siyasi sivil toplum şeklinde teşkilatlanmaya birlikte ve tam bir ciddiyetle karar vermiş bulunuyoruz. Bu akde binaen hepimizin kendimizi adayacağımıza ve itaat edeceğimize söz verdiğimiz kolonimizin menfaati için, zaman içinde eşit ve adil kanunlar, kararnameler, tüzükler ve usuller ihdas etmeye ve gerektiğinde bunlarla ilgili idari birimleri kurmaya; ayrıca koloninin menfaatleri uğruna her tür itaate hazır olduğumuzu ifade ederiz (Tocqueville, 1994:36).

Pilgrimların Amerika Kıtası'na gelişleri kış mevsiminin başlangıcına rastlar fakat kış şartları için hazırlıklı değillerdir. Bahar kendinî gösterene kadar topluluğun yarısı hayatını kaybeder. Hayatta kalanlar baharla birlikte ilk iş olarak evlerini inşa ederler. Amerika yerlilerinden oraya özgü ürünleri yetiştirmeyi öğrenirler. Aralarında imzaladıkları akit doğrultusunda bir toplum oluştururlar. İşler öyle yolunda gider ki bir yıl sonra 1621'in sonbaharında, nimetlerinden ve bereketinden dolayı Tanrı'ya şükretmek üzere kendi aralarında bir gün belirlerler. Her yıl kasım ayının dördüncü perşembesinde, ABD'de ve başka ülkelerde yapılan Thanksgiving Day (Şükran Günü) kutlamalarının temeli, Pilgrimların belirlediği o güne dayanmaktadır.

16 ve 17. yüzyılda Püritenler adında dinî bir grup, İngiltere Kilisesi'nde reform yapmaya çalışmış ve bu durum krallığın otoritesinin sarsılması tehlikesini doğurmuştur. Pilgrimlar ise bu Püriten topluluk içinde, İngiltere Kilisesi'nde kendi istekleri doğrultusunda hiçbir zaman bir reform yapılamayacağına inanan bir gruptur (Olson, Gray, Hofstadter, & Endsley:4).

Püritenizm, dinî olduğu kadar siyasi bir doktrindir de. Krallığın otoritesi için asıl tehlikeli görülen yanı da bu siyasi yönüdür. Dolayısıyla Püritenler, Amerika'ya göç etmek zorunda kalmışlardır. Püritenlerin göçü, Kral I. Şarl'ın (Charles I) hükümdarlığı dönemi boyunca 1650'ye kadar devam eder. Bir taraftan İngiltere kendine huzursuzluk veren unsurlardan kurtulduğuna sevinirken, öte yandan gittikçe çoğalan Mayflower Akdi'nin taraftarları, New England boyunca yayılırlar. New England olarak adlandırılan New Hampshire, Massachusetts, Rhode Adası Connecticut gibi kolonilere gelen göçmenler, genellikle dinî baskılar yüzünden ülkelerini terk etmek durumunda kalan Püriten İngilizlerden oluşmuştur. Bunlar orta sınıf gelir düzeyine sahip, kurallara, gelenek ve göreneklere bağlı insanlardır (Tocqueville, 1994:37-39).

İngiltere, kendine huzursuzluk verecek unsurlardan kurtulduğu için olsa gerek, New England boyunca uzanan kolonilerine, diğer ülke kolonilerine oranla daha fazla siyasi bağımsızlık ve özgürlük tanımıştır. Bu koloniler ana vatandan izin almaksızın savaş ilan edip barış antlaşması imzalayabiliyorlardı. Kanunlar ve polisiye düzenlemelerle iç huzuru temin edebiliyorlardı. Kanun koyucuların en titiz davrandığı husus ahlak kuralları ve vicdandı. Dinin günah kıldığı bütün hususlar yargı süzgecine de tabi tutuluyordu. New England eyaletlerinde yoksullara yardım edilmesi konusunda katı kurallar oluşturulmuştu. Her yerleşim biriminde doğum, ölüm ve evlilikler kayıt altına alınıyordu (Tocqueville, 1994:40).

17. yüzyılda Yeni Dünya'ya gelen göçmenlerin çoğunluğu İngilizlerden oluşuyordu. Orta Amerika'da Hollanda, Almanya ve İsveç'ten gelen bir miktar göçmen vardı. Güney bölgelere ise Fransız Protestan aileler, İspanyol, Portekiz ve İtalyan asıllı göçmenler yerleşmişlerdi. Ama Yeni Dünya'daki nüfus ağırlığı, büyük farkla İngiliz asıllı göçmenlere aitti. İngiltere Krallığına bağlı 13 koloni vardı. Bu 13 koloni kuzeyden güneye doğru sırayla; New Hampshire, Massachusetts, Rhode